

ШЫН

СЭКП-нин Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-нин Дээди Советинин органы

1925 чылда
үндүрүлгөсү
1962 ч.
АВГУСТ
11
СУББОТА
№ 189 (5286).
Өрттө 2 көп.

Кижилернин хостуг үези хөй-ниитичи ажыл-чорудул-
гага, культурлуг харылзааларга, угаан болгаш күш-шы-
дал сайзыралыга база уран чогаадылгага улам-на хөйү-
биле ажыглаттынар апаар. Күш-культура болгаш спорт
кижилернин хүн бүрүде амыдыралыга быжыы-биле син-
нигип кирер.
(СЭКП-нин ПРОГРАММАЗЫНДАН).

Тараа хөй болган tudum-на Төрөөн чурт бай болур Мал чемнери—хөй эът, сүт, дүң ол Хүн бүрү-ле ногаан сарааттар

ТОРГАЛЫГ. (Телефон-биле).
Колхозтун бүтү ажыл-чорудул-
ганында кижилер амгы кол кичээ-
нине мал чеми белеткээрине
уткундуг. Сарыг-Хөдүн шөл-
деринде ажылдың байдалын ма-
лаа чижек кылдыр көргүзүп бо-
лур.
Бригадада 50 хире кижик бар.
Оларның чамдыкын аът машина-
ларында болгаш трактор агрегат-
тарында, өскелери ситенин бөдү-
рүп, сарааттар турар. Техниканы
бүтүрүктүгү ажаллашкан.

Күш-ажылды шын организа-
циянын түнелинде бригада кыс-
ка үенин ишинде 1100 ажыг
тонна ситенин белеткээр.
Ажылдың бүдүрүгү, продук-
циянын өкшү шын дөң чар-
ыш кижилерин кызымал күш-
ажылче улам сорук кирип турар.
Тракторист Кара-оол болгаш Эрен-
гей, сараат салыкчылары Даш-
оол, Дадар-оол, Көк-оол олар иш-
каш үлгерилг ажилдап турарлар
дөй.

Өвүрүч «Торгалыг» колхоз-
тун ажил-инчилери СЭКП Топ
Комитетинин март Пленумунун
шынтыгын танышкан. 60 чылын
8450 тонна ситен белеткээрин
хүлээген. Ону август айның иш-
тинде бүтүп күүседип алыры
дөң демин күш-ажыл улам кал-
барып турар. Колхоз баштаар че-
ринин даргазы эш Мирчинин
редакцияга дыңатканы болза:

— Ситен белеткелдинде 160 хи-
ре кижик хаара туттунган. Олар-
да ситен кестирер 5 трактор, 9
аът машиназы, тракторнун бол-
гаш аъттын 10 дырбаштары бы-
жылгатынган, хол кадырлыг
48 кижик ажилдап турар. 60
хүнүрде 1400 ажыг тонна ситен
сигенин сарааттаа. Ногаан сараат-
тар хүн бүрү-ле немежип турар.

Нинтинин малынга чем белет-
кээр талазы-биле чарыштын түн-
нелин нинти хуралга доктаамал
чугаадышп турар. Чарыштын
сөөлгү түнелинде бирги черин
эш Доржунун эрелекчилээни Но-
биштейде хөй ажилынын брига-
дазы болгон. Олар 495 тонна си-
ген белеткээр хүлээген 45 хуу
күүсеткен.

Колхоз 60 чылын 5000 тонна
силос салыр планнот. Ону шүп-
тузун кукурузанын ногаан масса-
зыдан белеткээр. Часын олур-
тулганы болгаш чайгы ажаалда-
ны эки организаациянын түн-
нелинде колхозтун 340 гектарда
кукурузанын үнүжү өөрүнчүг
болуп турар.

Тишлекчи
Звено

Чөөн-Хемчик районда «Тыва»
совхозтун Төвө-Хая салбырында
сиген белеткээр үш звено ажил-
дап турар. О. Седен-Сот биле
М. Бүрбүй-оолдун звенолары си-
ген кезилдесинде июль 26-да
денге кирген болгаш аразында
социалисттик чарыштыг ажилдап
турар. Бо аразында Седен-Соттун
звенозу ийн удаа тилекчи бол-
ган.

Сөөлгү үеде социалисттик чар-
ышка М. Токпак-оолдун звенозу
база кирген. Чокчу хүнүрде
кедир белеткелдинде 281 тонна
сигенин 162 тонназы эш Седен-
Соттун звенозунун ситенчилери-
нин ажылы болур. Өске звено-
лар оон эвээшти белеткээр. Ын-
чангаш ол тилекчи звенода шил-
тир Кызыл тукумаш клас-
кышкан.

Эш Бүрбүй-оолга удурткан зве-
нода ажилдың сагылга-чуртуну
кышкан. Хемчик кыдында тур-
лагыт хирезинде-ле звенозун
кежигүнери алаа хонмай. Ке-
жээ суурже манжып, эртен
9—10 шактарда ажилга кирип,
сараатты бичин салып чоры,
изиг эрттирип олурарлар. Терс
сигенин чердерге көжүп тур-
гаш, кезип ап болур ситенин
үрей бастырып турда, ажилды
түнели эвээш болбайн канча-
рыл.

Эш Токпак-оолга удурткан зве-
но 16 хүн ишинде күлө 17 тон-
на ситен белеткээр. Ында ажил-
ды организаациянын кончуг
чептес.

М. СОЯН-ДОРЖУ.

Шөлдерден медээлер

Барыш-Хемчик районда «Бар-
лык» совхозтун Хөндөлөн салбы-
рынын ситен белеткелдине баш-
кы Х. Биче-оол, парторгшор
Х. Доржун, талчылы С. Байыр,
аът ажаакчыны Х. Борис олар
идекейлиг киришкенер.

Олар 15 конукта 9,5 тонна
сигенин кезип сарааттаа. Ол-
за салбырда ситенчилер эштер Той-
бу, Токпак-оол, Карл, Сандажы.
Оңур олар чедирининин ажил-
дап турарлар. Хөндөлөнде ситен
ажылы хайныканын чорун
турар.

Чөөн-Хемчик райондун Ленин
аттыг колхозта О. Матильда
удурткан 18 кижик составтыг но-
гаа звенозу колхозта херөөжөн-
нерден болгаш школачылардан

Ажыл хайныкан

БЕГИРЗДЕ

Бик-Хем райондун «Тилелге»
колхозунун механизаторлары бо
чазын чаксы хову ажилдарында
кызымал ажилдаа. Ам Беги-
рзде терең сыгыт, сырың уген
тараалар массалык-биле быжып
өткөдөн. Баштайгы салаакчылар
Эзугар алырга ол черде тарыт-
тыган тараа кудуларынның
бир гектарында дүжүт ортума-
биле 12 центнерден кудулавын
турар.

Көдө ажил-агый артелинин
муржакчы комбайнери Александр
Азанов асылгыт жатка кошкан
«СК-3» деп боду чоруту комбай-
ны-биле ийн кызыл-тасты агы-
лап ажаап киришкен. Ол баштай-
гы хүнде 2 гектар черин тара-
зын тавычалай кестирген.

Ол-ла хүн Бегириинин хову
турлаанга Михаил Иманутдинов
биле Федор Монастыршин ийн
эде дерзөн «СК-3» комбайныны
биле чектилен келген. Олар база-
ла чад дүжүт ажаап алырыче
киришкен.

БАШТАЙГЫ ЧҮС ГЕКТАР

Бик-Хем райондун ажил-агый-
ларында кызыл-тас болгаш арбай
ажаап алышканын эгелзөн.
«Бомбингче орук» болгаш
«Ленин орук» колхозтар ажаап
алышканын баштай киришкен.

Баштайгы ийн хүнде 62 гек-
тар арбайн болгаш 64 гектар
кызыл-тасты тавычалай кестир-
ген. Ам ол ийн колхозтун шөл-
деринде 12 комбайн ажилдап турар.

ИЗИГ ХҮННЕРДЕ...

«Найрал» совхозта ажаап
алышканын ажилдары изиг-түдүк
чоруп турар. Тараа шөлдери-
нде 25 комбайннар үнгөн.

Совхозтун механизаторлары
баштайгы хүнүрде 500 гектар
хире черин таразын кестирген.

Бо хүнүрде комбайнерлер Бал-
тий Бадраа, Анатолий Кириллов,
Монгун Бөрбүй олар өзү шүдү-
гү ажилдап, хүн онзалдазын
оларның кайымы-даа 120—130
хуу чедир күүседип турар.

— Бир гектардан 20 цент-
нерден эвээш эвес кызыл-тасты,
а чамдык участоттардан 30—40
центнери ажаап аптар боор бис
— деп, совхозтун кол агроному
В. В. Агольцов медеген турар.

Совхозтун ажил-инчилери кү-
рүтөгө тараа салаар талазы-биле
боттарынын хүлээлгезин хуусаа
бетинде күүседип деп бүрүн шын-
тырыл.

ОЛ БАЗА-ЛА ЧУГУЛА

Танды районда «Межега» сов-
хозтун Кара-Булуң салбырында
ажылчыны О. Норжун-оол сөөлгү
12 чылдарын ишинде хову
ажылдарынын ажил-инчилери-
нин — тараажыларын ижер
сугун, механизаторларын кывар, чаар
материалдарын сөөртүп келген.
Бо өрткөк үенин ишинде хову
турлааларында ижер суг үзүлгөн
таварылга калган-даа болзаан.

Совхозтун дирекция чери Нор-
жун-оолдун кызымал, эки ажи-
лын үнелер, каш-даа удаа ша-
нал, макталга кирип келген.

Тараа оваалар

АЛМА-АТА. (СЭТА). Казах-
станда тараа ажаап алышканы-
нын темпизин сөөлгү медегенде
бүдүн чартык катап өскөн. Дөрт
миллион гектар тараа болгаш бо-
ны культураларын ажаап алган.
Белеткел пункттарында тараа
оваалары улам өзүп турар.
Чурт казахстанына 90 миллион
пуд хире таразын алган. Бо
дөңгө эртен чамдык бо үезинге
деңиздерге үш чартык катап хөй-
нү дужаганы ол.

Сонгу-Казахстан областын эле-
ваторлары колхоз, совхозтардан
келген баштайгы муң-мун пуд
таразын хүлээп алган. Току-

шинск совхозтун коллективни үнел-
диг эгелзешкенин кылган—олар
тарыларын гектар бүтүрүндөн
85 пуд кызыл-тасты күрүңгө ду-
жаап, планын ийн катап ажы-
күүседип шынтыгыртышкен. Ам
механизаторлар чүс пуд дүжүтү
ап турар. Комбайнер бүрүзү хүн
бүртүе тавычалай кестирген 20
гектардан эвээш эвес черин тара-
зын бастырып хүлээген. Бо
чорук ажаап алышканын 10
хонук ишинде доозар арганы
болдуруп турар. Хончун комбай-
нер А. Отт хүнде 35—40 гек-
тары бастырып турар. Совхозта
механизаторлар четчир болгаш
тракторлар ийн сменда ажил-
дап турар.

Оон-биле чергелештир респуб-
ликанын областарында ажаап
алышканын чидирлиг бол-
луп турарынын дугайында меде-
лер кезип турар. Амангелди ат-
тыг колхозта, «Долинский»,
«Трудовик» совхозтарда болгаш
Урал областын чамдык ажил-
агыйларында чидиргип бир гектар-
дан бир пуд чедип турар. Оон
чылдаганы болза комбайнны
ажаап алышканыга багай белет-
кээр болгаш тарааны комбайнче
кири тыртар херекселди кыл-
баан таварыгалаар база тургай.

Баштайгы он миллион пуд

УЛЬЯНОВСК. (СЭТА). Старо-Ку-
латкинск райондун ажил-агыйлары
август 7-де өрте чажар культу-
раларын кезилдесинде обла-
ста дугаар дооскан болгаш кестирген
черин чартык кезип бастырган.

«Старокулаткинский» совхоз кү-
рүңгө 34 муң пуд бирги сорттун
таразын дужааган болгаш планын
күүсеткен, ам-даа 15 муң пуд та-
раалы немей дужаарын хүлээген.
Совхозтун бүтү салбыраарында та-
раа шөлдериин саванын аштап, күс-
кү чер андарылазын чорудуп ту-
рар. Күзүн чажар тараанын чашты-
рылазы эгелзөн.

Ульяновск областын тараажылары
агаар-бөйдүстүн байдалы шалтык
кадым тура-даа муржакчыларнын
үлгерин эдерип, бергелерин ажаап
өрттешкен, Төрөөн чуртун тараа
шөлдериинде баштайгы он ми-
лион пуд тарааны дужааганын.

Фото Ч. Сандажыны.

Совет спортчуларнын байырлалы

Күштүгү, чалым назарың, ка-
нишмалдык байырлалы — совет
күш-культурачыларнын Хүтү-
бүгү бүтүп байрлап турар.
Коммунисттик нийтиселдин
идекейлиг тургүзүкчү болуп,
эки ажилдаарда, Төрөөн чурту-
нун камгалаарына белен болура,
октарга дегемдерин ужу-
душкунулар кымырда кижик
бүрүзүгү калды, шымак, аман-
гыр болуру негеттирер. Бо бүтүп
пуд дугайын СЭКП-нин Програм-
мазында мынчаар айткан:
«Кижилерин хостуг үези хөй-
ниитичи ажыл-чорудулгага, куль-
турлуг харылзааларга, угаан бол-
гаш күш-ажыл сайзыралыга ба-
за улам чогаадылгага улам-на
хөйү-биле ажыглаттынар апаар.
Күш-культура болгаш спорт ки-
жилерин хүн бүрүде амыдыра-
лыга быжыы-биле синигип ки-
рер».

Тываның күш-культурачылары
болуру байырлалыга чедир-
киришкен ужуражып, бүдүрүл-
гө, колхозтарда, совхозтарда,
школаарда болгаш алаан чар-
ында күш-культура коллектив-
терин организаациялашып бы-
жылгаш, спортту массалык бол-
дуруп талазы-биле чамдык
ажылдарын кылган.

Ам үеде бистиг республикада
күш-культураның 235 алаакы
коллективтери ажилдап турар
болгаш күш-культура шимчээш-
кинде нийтисе-биле 21 муң ажыг
ажылчы чоннар хаара туттунган.
Спортчу секцияларынын оорел-
кыжылашканын ажилдарынын эки-
жиле, күш-культура коллектив-
теринде ажил-чорудулазын докта-
амал контролдоо, спорт ажилы-
че хөй-ниитинин активин хаара
тулап, спортчу кадрларын болу-
лар шаа-биле белеткеп турар
спорт нийтиселдери болгаш кол-
лективтери республикада бар.

Адаа Кызылдың педагогика ин-
ститутунда, механикация учил-
цесинде, «Тыва даг-дүгү» комби-
ната спорт коллективтери ха-
маржыр. Педагогикта спорт
коллективтерин спортчу инжи-
бирлеринге кадрларын белеткеп
турар болгаш секцияларынын
ажылын график Эзугар эрттирип,
шенелдерин доктаамал чорудуп
турар. Студенттер командалык
спорттук кышкы-даа, чайгы-даа
хевирлеринге республика спарта-

кылааларынын тилекчизи. Механи-
кация училцесинде спорт кол-
лективтеринде спорт ажилын органи-
заациялашып талазы-биле Красноярск
крайың механикация училцесинде
киришкен бирги черик ап,
РСФСР-ниң спорт нийтиселдери-
нин болгаш организаацияларынын
Эвелелинин Човулуниң күнү-
дөз бижин-биле шаңнаткан.

Республиканың чемпионнары
болгаш рекордсменнере: национал
Тыва хурештин чемпиону
Ондар Сүүр-оол (Чөөн-Хемчик),
көпө октарын республиканың
чаа рекордун тургускан Базы
Чугулар (Тес-Хем), чик атлеттер
Татьяна болгаш Борис Чалыктар
«Тыва даг-дүгү» комбинат,
«Тыва кобальт» комбинатта ком-
мунисттик күш-ажыл бригадалы-
ны бригадир хажык болгаш
чик атлет Анатолий Глухов,
аар атлет Иван Чижов («Спар-
так»), диск болгаш молот ок-
таарын республика чемпиону
Василий Иванов (Кара-Хем),
кышкылар Артур болгаш Лю-
дмила Есареветтер бистиг спортчу
форгаларыныс болуп турар.

Сөөлгү үеде республиканың
спортчулары беки көргүзүлгө-
рин чедип алган. Бистиг мөгө-
лө, гирь спортчуларыныс бол-
гаш адыжыларыныс Россия
Федерациязынын областарынын,
крайларынын болгаш АССР-ле-
ринин спорттун национал хевирле-
ринге бо чылын Кызылга эртен
маргалаазын кырышкен, ко-
манда аайы-биле айткан черин а-
га, а школазын анык тургустер
Бүтү-россиянын дөңсөөсү аайы-
биле Сибирь болгаш Ыраккы
Чөөн чүк талазы-биле Кемерово
хоорайга эртен селдүгө кириш-
кен бирги черин ап, шилчир
кубоку эгелзген. Спорт нийтисел-
деринин болгаш республиканың
дыка хөй чаа рекордтарын бо чы-
лын тургускан.

Совет спортчуларнын байырла-
лынын Хүнүде күш-культура
шимчээшкенинде чедип алдынган
чамдык эки талазы медеген
тургаш, бар чептерини мыт-
тайн барып болбас. РСФСР-ниң
областарынын, крайларынын
болгаш АССР-леринин спорттук
национал хевирлеринге маргала-
дазын Тываның командалык
бирги чер амыр арганын канчаар
ышкынганы? Манча харылаа-
ры берге эвес: командалык со-
ставын шын шилеп албанында бол-

гаш алаа белеткелдин кошканында
болган. Ол-ла маргалаага тыва
хурешке чүлө чалгыс Сүүр-оол
чемпион болган, өске үш дөңгө
Бурятиянын мөгелери шүүлген.
Тыва хурешке мындыг ашты-
рымшыкына таварышканын чыл-
даганын таймырлар деп
республикада тыва хурештин чал-
гыс-даа спортчу секциязын тур-
гусканын чугаалаарыныска-
кандык байдалда турарыныс ил-
ден-дир.

Тываның «ак-кок» хемверин
чурту» деп алап турарына чор-
гааранын турарыныс-да шын. Ол
хирезинде республиканың кайы-
смаалында-да, районнар, колхоз-
тар, совхозтар төңеринде-даа
суга эштеринин чалгыс-даа
деритинген бассейни чок (?).
Суга эштер бассейни Кызылга
тургузар дугайында чугаа каш
чылдар мурунда чылдан чыгын
шилчип турган, ам ол дугайын
шут мыттавактаан. Ону хоорай-
нын болгаш республиканың
ДЮСААФ комитеттери, спорт
ависелдери чүгө боттадырып
болбазы?

Күш-культура коллективтери-
нин ажилын экижидеринге,
спортту пропагандалаарына бол-
гаш янзы-бүрү маргалааларын
эрттиреринге хөй-ниитинин кү-
жүн ажаллап ажилды республи-
каның болгаш районнарын
спорт эмелдери практикалар
ужурул. Төлээр болза кызыр
мен, төлөсир чокта болуң кыл
дээр хоонерден чайлап, күш-
культура шимчээшкенин мур-
нунда салдырган сурулааларга
дүжүтүр республиканың күш-
культура организаацияларынын
ажылчы хөй-ниитинин актив-
лерин хаара тулар—комсомо-
л, профсоюз организаацияларын
чугаа сурулаа болур.

Республиканың спорт органи-
заацияларын соругаа болза
спортчу бүтү туугуларын экин-
чонга ажалып, коллектив, кол-
хоз, совхоз, район бүтүрүс
спортту маргалааларын эрттир-
ип, күш-культура — кадыктыга
ажылдарын кичээлгенин утгал-
дырып, бар чептерин дүгис
чайладырып болур. Кижиниң чо-
гадыкчы, үр чылдарда хайынгы
турар өөрүшкүдү амыдыралын
халдыралына күш-культураны
улустан дуулаакчызы болдулары
— «Бүтү-ле күвеш кижиге, ки-
жиниң чагай чорунга» деп пар-
тияның Программанында айт-
тыган кыйгыргыны күүседип ту-
рарыныс ол болур.

Дайынчы, дээштиг лекция пропагандазы дээш

Совет улус коммунизм тургузуушунун кайгамчык улуг программанын күссөдүн турар эле, лекция пропагандазынын сорулгазы болза чаз кийин, коммунисттик нийтиледин кийин, оон иденкей-лиг болгаш медресидин тургузуучуун кийиндери болур.

Партиянын улуг идеязын ханы билди алырныга, коммунизм дээш нийти демиселге болууну сорулгазы болгаш кылдыр ажылын тодарай билди алырныга ажылы чоннара дулаалары идеолоттуг бүтү ажыл-мң кол ужу-утказы ында деп партия айтып турар.

Бистин партиястын бо айт-мышкынын күссөдүн, политиктиг болгаш эртем билгилер непердир талазы-биле нийтиледин Кызыл хоорай салбыры чамдык ажыдарын кылган. Ук нийтиледин кижигинери 1962 чылдын бирга чартында 1645 лекцияны номчуп, планын 102,5 хуу күссөткен. Бо дээрге 1961 чылдын бо үе-биле дээрке 630 лекция хай болуп турар. Ол лекциялар 107714 кижиге олуршкан, оон иштинде 459 лекцияны үстүр, транспорт болгаш тууду черлеринге номчан. Оон аңгыда, ол-ла үенин иштинде 26 тематиктиг, айтырыг болгаш харым кеззелерин, лекция, консултацияларын эрттирген, анза 1630 хире кижиге киришкен.

Лекция пропагандазынын дйриг болгаш дээштин, оон идеяг денил мурунгузудан азын бээр; хоорайнын бугурагелеринин сорулгазы-биле номчутууну турар лекцияларын харылаазы быжыккан.

№ 2 АТК коллективинде лекция пропагандазы эки организастаттыган, 6 айларын иштинде кызыл-бүтү темаларында 18 лекция номчутууган. Ол ышкаа № 1, РПС АТК-ын, пассажирлер АТК-ларын, да-турбуна электростанциязы, ал-ды завод, даярдыга комбинаты болгаш типографияда лекция пропагандазы багыт эвес тургустунган.

Идеолоттуг ажил, оон иштинде лекция пропагандазы кайла-ла багыт тургустунган болур, ында бугурагелер планын күссөдүн, лекция практика кургузуп турар. Хоорай үстүр комбинаты, ыш, тууру, пиво заводтары И-ти кез-талын бугурагелер планын күссөдүн, мычарга ол коллективтер лекцияларын лекцияларын динна-тар ылымгостуг шакты тыппазым хардаанчы.

Бо болгаш эске-даа чамдык бугурагелерин удурутуучулар, партия организастагы секретарылар болгаш мектеп даргалары лекция номчутууганын талазы-биле чалгыны микрорайондарын удурутуучуларына азы нийтиледин хоорай салбырында берип турары кончт ховар. Бир эвес лекцияны организастаа-даа болза, оон чаралаан ей-шаанда, четче чорутуушунда оон организастыг талазы сула болуп турар. Оон кижин «Тыва тулдуг» трестин, хоорайнын садм болгаш хй-ниги ченинде черлеринин бугурагелерин кургузуп болур. Ол хамаан чок, дугурушкан суузар чогуту хуузазында лекция номчутуу дээш лектор чедик келгире, «чарал диннаван бис», «лекция диннаван бис» дээш «Улуг-Хем» рестораннын болгаш горпо баштаар черинг коллективтеринин чамдык кижилери ойтала-нында лекция болбаан таварылгалар бар.

Политиктиг болгаш эртем билгилер непердир талазы-биле нийтиледин кижигинерин номчутуу дээш лекция болбайн усту таварыга эвеш эвес. Бо чылын бестин

Чоюн-Хемчик районун Суг-Аксы суурда джурыйга магарыг эргелекчи Михаил Востриков эки ажилда, хереклектерге магарыг турар. Оон чуруу оокта чаз «Суг-Хал» союзотун Хундудал сабырадынга үнүп келген. Кооперация шугууну ол ам 14 чыл ажилда болгаш эртерик чулар-биле хай уаа шаанткан. Эш Востриков бараан саарылгазын чалгыт чыл планын 156 хуу, а чарты айлар планын 169 хуу күссөткен.

ЧУРУКТА: М. Востриков.
Фото болгаш сөз Х. МОНГУШУУ.

32 лекция үзүлген, оон он үжү лекторларын бугурутуу-биле үзүлген.

Хоорайга 11 микрорайондарын тургускан, анза хй-ниги чен-биле ажилдап турар лекция номчутууганын организастагы тургускан чорук лекция пропагандазын күссөдүн болгаш оон совет кижиге бугурун чедир сорулганы күссөдүн ажилыг ролду ойнаан. Ам хоорайнын чүгел улу-улуг бугурагелер болгаш организастагы эвес, харын чурт-тагы чонуну база улуг эвес кол-лективтиг бугурагелер, албан органи-зацияларынга лекция номчутууга улам калбарган. Чижээ, микрорайоннар тургустунар мурунда уруг-лар албан черлеринин коллективтеринге лекция барык номчутуунга турган болза, эртерик 6 айлар иштинде ол черлерге 92 лекция номчутууган. Моон-биле кады микрорайоннарга лекция номчутууганын организастагы эштер М. П. Мамонов, И. М. Ильяных, В. К. Каза-к, К. И. Черненко оларын эки ажилын демделгелери чугула.

Ындыг болза-даа партияг харысалгалыг даалганы херекке ал-бас чамдык организастагы поли-тиктиг болгаш эртем билгилер непердир талазы-биле нийтиледин хоорай салбырында ам-даа бар. Оларга хамаарыштыр эштер Л. П. Балитко, П. Б. Гринченко, И. И. Ещенко оларын адал болур.

Тематиктиг болгаш айтырыг, харым кеззелерин база шакты чү-дүлгелер удуз кеззелерин бо чылын организастап, эрттиргилер турар апарганы хоорайда лекция про-пагандазында чаз болгаш эки чүтү болган.

Улуг-Хемчик оң талазы өринде Култура бажынынга «Бистин өчсө сорулгазы — коммунизм» деп тема кезжени эрттирген. Ол кезжэ илелектиден аңгыда, коммунисттик күш-ажыл бригадаларын кижигинер эштер К. Т. Кукария, Т. В. Чу-даков болгаш эскелер-даа чүве чугулааннар. Ол ышкаа, «Бурган-сагызынын алби-хуулаагынын деп чүвени эртем буруу шаап турар» деп шажына удуз темага дугурагелер болгаш илелектиг чурт-тагы чон кончт оонургааннар. «Ы-зыл тукутун адаа-биле» деп темага пионер лагеринге эрттирген кезжэ совет улустун Ада-чүртүтүд Улуг дайыннын кижикчилери-биле пионерлерин ууражышкынын организастагы кончт ажыктыг болгаш солуп болган.

Иччалаа-даа хоорай нийтиле-дин ажилында улуг четпестерин барып чугулааваз арка чок. Хоорай-да лекция пропагандазынын ажилында кол четпестерин бирөөн болза совет эртем болгаш техника-нын чедикчилерин, социалисттик үлүстүр бугурагелерин, тууду-гуу, транспортту болгаш кездэ ажил-агыл бугурагелерин экономи-казын эч кошкан пропагандалап турар. Чижээ, номчутууган 1645 лекцияларын иштинде чүгел 33 лекция эртем болгаш техника, 30-ны — удурутуу бугурагелерин эконо-миказын, 83 лекция кездэ ажил-агыл темаларынга номчутууган, (хоорайда кездэ ажил-агыл талазы-биле ортумак болгаш дээш эртерик 100 ажыг тусай эртериктер бар,

оларнын 35-жи нийтиледин кезжэ-гүнү бооп турарлар, а оларнын иш-тинден хоорайда лекция номчутуу-ларлар чүгел 3—4 кижиге). Моон-биле чегелестир, хоорайда чурттан, ажилдап турар эртем, техника, уран чүтү ажилдакчылар, чурук-чулар, артистер, чогаалчылар лек-ция пропагандазынга ам-даа эвеш киржиш турарын демделгелер херек.

Политиктиг болгаш эртем билгилер непердир талазы-биле нийти-ледин хоорай салбырында 530 кез-жигу санаттынын турар. Бир эвес оларын шугурун лекция пропаган-дазынга кириштирер болза, улуг күш-тур, ыччалаа-даа ол күштү чет-че ажыглавын турар бис. Устүнде айткан 530 кижини иштинден чүгел 36 кижиге доктаамал лекция номчуп турар. Оларын иштинде эштер П. Т. Киселев, А. А. Лепеш-кин, В. В. Куренев, А. Ф. Емелья-нов, Н. И. Голубев, Г. В. Жданова, Г. В. Бажутина болгаш эске-даа иденкейлик лекторлар бар.

Оон-биле кады партия, советтин удурутуу ажилында ажилдап турар эштер М. И. Нахичев, Н. Н. Коссов, П. К. Мошак, Б. К. Бугаев, К. Е. Кошаров болгаш эске-даа чамдык эштерин 1962 чылда лек-ция номчутууганын дугайында чалгы-даа пүтүкказы азы медресе нийти-ледин хоорай салбырында чок бооп турар.

Идеолоттуг ажилын, оон иштин-де лекция пропагандазынын улуг ужу-ураадын үстүнде ады үнүн эштерин ханы билди дээрине кандыг-даа чигини чок, ол хире-тинде-ле лекция пропагандазынга олар киришпейн турар.

Политиктиг болгаш эртем билгилер непердир талазы-биле нийти-ледин хоорай салбырынын прези-диумунун ажилында четпестер база бар. Лекторларга президиумун та-лазында практиктиг дуузын кошкан кургузуп турар. Чогаалтыган лек-цияны чугулаагы кижигинер органи-зацияларын турарында, оон шыныры-бедеринче улаанган эш-хуурун уду-дедир дулаалары ажил чорут-тунмайн турар.

Бугурагелерде, албан организа-ция черлеринде тургустунган нийти-лед кижигинерин бугурагелер президиум сула удурутуу турар. Оон чылдагыны-биле 34 ылымгосту-терин иштинден чүгел 11-ри бугу-рун адырынын айы-биле лекция-ларын номчуп, иденкейлик ажилдап турар.

Политиктиг болгаш эртем билгилер непердир талазы-биле нийти-ледин хоорай салбырынын баш-таар чери болгаш президиуму пар-тиянын хоорай комитетинин база республика нийтиледин дорт уду-рууш-биле, болуун ажилында четпестерин чалгаташ, лекция про-пагандазын улам калбартып, оон идея-политиктиг бедик дегнеге тургузар талазы-биле СЭКП ТК-нын негелдезин күссөдүн шыдаар — күш болгаш арга мыда бар.

А. КУНАА,
Политиктиг болгаш эртем билгилер непердир талазы-биле нийтиледин Кызыл хоорай салбырынын даргазы.

Волганы кежилдир чаа көвүрүг

ЯРОСЛАВЛЬ ОБЛАСТЬ. Рыбин-скиде Волганы кежилдир чаа көвүрүгү туруп турар. Оон тууду-гуна кончт чик денир-бетон кон-струкцияларын ажылап турар.

Чаа көвүрүг Волга, Черемуха хем-нерин кежилдир чоруткаш, денир орунтарга чедер. Оон узун ду-рун ийи километр ажыг. Көвүрү-гүн туудууда мол ажилдарын бо чылын дээрар.

ЧУРУКТА: Рыбинскиде Волга-ны кежилдир чаа көвүрүгүн ту-дууна.
Фото И. Дынникий. СЭТА-нын фотохрониказы.

Анаа эвес кезжээ

нун малчынар-биле кылган ол ал-бадал чок беседазы кезжени эгелээр-дир деп чаралаан сонда со-кан. Парток секретары Михаил Петрович Бессмертных олуршкан-нара: — олар мааца фермын органи-зациядан хүнүнден бөрү үзүткө чок ажилда келгени дээш Засекский Со-днэевнага сетки-сагызынын ханы-зында өөрүп четтиришкенин иле-ринди дээш чыгып келген-дир бис — деп чугулаан.

— Засекский Содаевна Билегит фермазында 13 чыл ажилдап келген — деп, фермада парторганизациянын секретары эш Минеймаа чугулаан.

— Ол үенин дугурунда ол хей чүс төнө сууту саап, 400 ажыг баш бызаларын азыраан.

Эш Минеймаа малчынарга болгаш Туранын сүт-бараан фермазын-дан чедип келген аалчыларга Билегит фермазынын коллективинин чедикчилеринин дугайын чугулаан берген. Мычарга Билегит фермазы-нын малчыларын күш-ажылын иштинде чүгел оларын боттарын эвес, харын бугу Бир-Хем районун ишчилерин өөрүтүп турар.

Фермазын коллективин 7 айлар-дын дугурунда бир саар инекке онааштыр 1000 литр сүтү саап алган азы эртерик 1961 чылдын ол үе-биле дөмейлээр бип инектен 224 литр сүтү хайу саап алган болгаш аалчылар Туран сүт-бараан фермазын ашкан, районда бирги черин алган.

Билегит фермазынын ажил-дакчылары сүт бугурагелер кезжэ-дини дээш демиселге боттарын турар черин мын билди турарлар — деп, Петр Васильевич оон демел-лектен Байыр Засекский Содаевнага байыр чедирип тура: — Боттарын хождуп калганыннын уузулган, кедирүлүр деп, Туран сүт-бараан фер-мазынын коллективин кыйгырып тур мен — дээш.

Эш Астафьев колхозун баштаар черинин болгаш партия комитетинин мурундан оон демделгелер турар Байырга эртерик селекти тыышкан. СЭКП райкомунун бирөө болгаш райсоветтин күсүмү Байыр Засек-ский Содаевнаны хүндүлүг бижик-биле шаанна. Засекский Байырын адренинге чугулаан чыгып сестер, оларнын адренинге база хамаарып деп чүвени фермазын ажилдакчы-лары эки билди, оларнын мурун-да турар сорулганы хуузаа бетинде күссөдүн бугурагелерин илгелер-түндүр. Фермазын эргелекчини Бай-ыр Павел Тырышникович кезжэ эгелээр мурнуу чарымында — сүтү бугурагелерин болгаш күртүге сады-рынын чыа-ыланга ферма ноору ай-да күссөдүр деп, коллектив саан берип тур деп чугулаан.

Чугулаашкан, иштинин бергени билбеген-дир бис. Мычарга, чедип чугулааган, чугулааксар бо-долар ажил-иничи өнүктүрүлдө ам-даа эмгекч аркан. Ындыг-даа болза олар эртерик он үш чылдарда Билегитке байдал дыка өскөргө-дө бергенин айттырармын мында деп харылаады.

Мааца, районга ажилдап тур-ган бугурагелер үш аттестаттарга Хан-дагайты школанын талмазын ба-зы алган, кайлаар-даа барганы билдинмейн, не чок дээ берген.

Шаа ылымгосту дугурагелер аттестаттарын оор алгаш барганын эш Тү-метей чүте диннаванга ол, ылымгост дугурагелер аттестаттарын күш чок болура дугайында чарал үнүрени-рин айттынын чүте ол кедүрбейн турганмы?

Куулар Түметей болуун эрге-ду-теринде ушта бижилгелер база бир эске). 1947 чылда Шени школанын өөренип кирген, ол-ла школанын 7-ги класын доостум. Чаданна шко-ланында 8 класстан эгелен өөренип кирген, анза 10 классты дооскан мен... Экеман комиссариатын дулааган документтеринде ылымгост карыш-как чүдүлөр бар болду.

№ 237146 бышкан билгитин аттестаттын өскө тос аттестат-биле 1958 чылдын июль 3-те өвүр рай-онуну улус өөренилге кидилинин чартып суураар, өвүржэ чорутканы республиканын Чырамышкын ми-нистерствозундан билдире берди. өвүржэ чоруткан аттестат канчп Чаданнага чоруй барганы ол?

Чаданнанын № 1 школанын че-де берген, хыяп берген. № 237146 аттестатты Куулар Тамбы-Сорно-нов Сарыг-оолга тыышканынын ду-гайында канчп-даа бадтыкп шин-зыктыр документ тыышылган. Ын-чанга ол аттестат 10 клас доос-кан кижинин холунга кирген деп чүве ам-на билдире берди. Эдеп чү-ве, Чаданнанын № 1 школанын талмазын өвүржэ чоруткан ол аттес-татка канчп бастына бергени ол? 1959 чылда Чаданнанын № 1 шко-ланын директору турган кижиге бол-гаш өөренилге эргелекчи, база ол школанын башкалары анза аттарын канчп салтып, 10 клас дооскан ки-жиге ону чүте бериккен?

Район эргелекчини Куулар Тү-метейден үш аттестаттын канчп чи-

Номчукчуларнын редакцияга чагаалары

Танды районда «Межегей» сов-хоз эрте төрөн хурагангарын кыргылазынче организастыг кир-ген. Кыргылаа пунктуулаа 20 хачылыг агрегатты дерип тургу-каш, мыла 17 кижини быжылаан. Агрегат 3-ле хүнде 700 хураган-ны кыргып, бир башка онааштыр 500 грамм дүктү алаан.

Т. ТАЖИ-САМБУ.

Тожу районун «Совет Тыва» колхозунун кижигинер К. Хор-дуу, К. Дамба, К. Сузмен, К. Бэзвин олар арталын балчык-ларын 60 хар ырак ашкан улуг кыргып 60-ла-даа эртерик үш ай-ла 708 кг хен болгон, 508 кг хел балыг төрөн колхозунга дулаа-ганнар.

Ч. СЕРЕН.

Чоюн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозун тууду Брига-лазын кижигуну эш К. Угүжек бо ажил-агыл чымында 52 рамалар-ны, 14 хаалгаларын уран, шесер кылп дооскан. Бо хүнерде сов-хозга чаа туткан клубун сонга рамаларын ишледер турар.

О. ДУКУН-ООЛ.

Улуг-Хем районда «Найыраа» совхозун Буау-Терек салбыры-да эш Монгуш Самба удурутка 18 кижини тууру бугурагелерин эвешуу бо чылын июльун эгелден эгелен ажилдаш, ам 35 муң туурун хептен, өртөдип эгелден болгаш кылдынып турар туурунун шынары эки.

Тууру бугурагелер херекелер-нөр О. Кызыл-оол, С. Баала, О. Лаз-Сурен, Н. Сержиныа олар хүн бугурагелер доктаамал ажыг күссөдүн турарлар.

Д. ШОЯДАР.

нин демделгелер, малдын продуктуу-ны дыка бедир, ылак Төрөн чурту-га хей сүт болгаш эът бээр дээш чүгү кылаа экил дээрин дугура-туп алынар.

Кезжэе чүве чугулаанынын нугулааган болгаш Засекский Со-днэевнанын болуун фермазын бол-гаш оон ажилдакчыларын төгү-зүн билди адым.

— Бистин фермамысты 1949 чыл-дын июль 21-де организастаан бу-ве, ыччаларда мааца 4-ле бичия та-жыкчылаштар турган. Ам, кедүр-бей! — деп, Байыр чугулааш, Биле-лит хемин эрин дугураа турту-лаан бажынарже айтп, көрүп олур. Шынаа-ла мында чаа школа, уруулар адынын бажыны, чунар бажы, электростанцияны, малчы-ларнын чурталаа бажынары бар апарган.

Засекский Байырын фермага тур чылдарда ажилдап келгенин колхоз баштаар чери, партия комитети совет улуска хей эът, сүт болгаш эске-даа продуктуларын бээр дээш ажилдап турар малчыларын мур-унунга хүндүлүг дегендеп эрттирген.

— Моон эвеш-биче кылган ажил-ынын үнелеп, бо кезжэе демделеп турарында мен аас-кежикти-дир мен, өөрүп тур мен, эш-өвүр-е-ринге четтирдим! — деп, Байыр Засек-ский Содаевна сеткини чугулаан.

Ол кезжэ фермазын бугу кол-лективинге дыка өөрүшкүлүг болган. Социалисттик чарыкка чаа-чаа чедикчилерин бугурун Билегит сүт-бараан фермазын ажилдакчы-ларыга күзөп каалы.

Н. ЧИЧИНН.

БИР ЧАГААНЫН ИЗИ-БИЛЕ

Бөлүк төрөлдөр болгаш № 237146 аттестат

Эртерик чылым өвүр районун баш-кыларын август чөвүлөд хураган-га район эргелекчини Куулар Тү-метей башкыларын салган айттыр-ларынга харым берип турган.

— 1957—1958 өөренилге чылын-ын төңүзүлө районга бышкан бил-гитин үш аттестат айткан чүве, ол аттестаттар ам кайда чыдып ту-рармы? — деп, бир башкы айттырган.

— Олар районунг шажымында. Эр-гилерин аттестаттар-ла болгай, оун ам үндүр бижир дээш чүве — деп, Түметей шажок харылаан.

— Солуур школазын башкызы Чымба Доржу өөреникчилерге кар-жылаан Куулар Түметейнин дуку-зын алган кижилер. Эргелекчини дуку-зын Куулар Солчураа сес чыл школанын өөренилге эргелекчин. Оон ашаа Чымба Доржу арагалан алгаш, хой-нигинин корум-чүрүмүп уруп турган. Школага башкылап тургаш, чамдык «тенектер» бээр өө-реникчилер олардын бажыны кар-та айтп маймы-биле халпар турган. Өө-реникчилерин эттеп тургаш кижин-дир чүгел совет педагогиканы ха-жытканы эвес, харын совет хойдуу каржы-биле үзүн чорутур. Бир каттап ол чүрүм уруп, дуржотканы бээр дуржиктер оун шагааа че-ринге алаптыр берген. Ынчанга ол 15 хонукта шинтирген. Доржу чун ол үлүггелерин каты Түметей би-ле-тура анза кандыг-лаа хемчег көр-гүсөйп, харын оон дуржок үлүг-гелерин бажы келген.

Район эргелекчини эш Түметей районун улус өөренилгенин шугу-мунга болуун болгаш калайы эш

Сайынны (СЭКП райкомуну ийги секреты) төрөлдерин уругу ч кин-рип ал келген. Болууну дукумыз Куу-лар Кошкар-оол шинтирп чораш, херээн эрттиргеш келгире оун Чаа-Суур школазыга башкылаан каан.

Шымында Кошкар-оолда кандыг-даа башкы эртерик чок, Анза башкылап тургаш, арагалан, чүрүм уруп турп бээр, школа эргелекчин оон ажил-дан үндүр дугайында айттырын тургускан. Кошкар-оол ажилдан үн-дүртүргө акымы Түметей оун Хан-дагайты школазына каттап башкы-лап каан, анза тургаш ол база-ла арагалан, хой-нигинин корум-чүрү-мун уруп тургаш, ажилдан ундүрт-кен. Оон үнгөш, бир-ле черге тош чораш эскерге район эргелекчи акымы Түметей оун Сагам школанын-га башкылап чоруткан. Кошкар-оол анза баргаш, база-ла арагалан, чүрүм үрөш, ажилдан ундүрткен. Акымы оон күш-ажыл дептеринге ажилдан болууну эки-турпы-биле үнгөш деп бижип, тама баскан, эки характеристиканы берген, чоруду-пкан. Ол ам «Тыва лаг рула» ком-бинатында ажилда кирип алган су-раа үнөр.

Түметей калайын дукумыз Куу-лар Сарыг-оолду (кандыг-даа өөр-енилге чери доосканы билдинмес) Хандагайты школазын кижинин чы-бакшы кылдыр кирип алган. Ол анза тургаш, арагалан, хой улаа чү-рүм уруп, дуржотканы тургаш, шагдаа черинге каш-лаа улаа хон-ган. Артында бижык чөлөгини бо-лур, партия райкомун секретары, угузбай Сайын, район эргелекчини Түметей оон камгалап турла, ол кан-дыг-лаа кеземче-кемчеге онааш-пайн келген. Хандагайты школазын директору болгаш башкылар кол-лектив оон сурган, кижинин чалаш-кан, ажилдан ундүренип райку-с-комга тургускан. Кижинин чы-бакшы ажилдаан оон үндүртүргө чер-чеге улам-на чокуулааган, ажыкче улам-на өрүлгөсүп, район-ун педагогиканын эргелекчини-

ге чедир депшкен. Чүрүзү Мон-гуш Ычмыканы Солуур школазын-га кирип чылым кижинин чы-бакшы кылдыр кирип алган турган, ка-лайын дукумыз Шура Куулар Хан-дагайты школазында ажилдап турар. Төрөлдерин өвүржэ эскелеш ажилга кирип, чүрүм уруп каарга, оларын камгалап, бир ажилдан өске ажыкче шажылап, бажы өттендер-терин СЭКП райкомун ийги секреты эш Сайын хамаарылаагы бо-луп турар. Шаа ылымгост чер-терин СЭКП райкомун бирору болгаш райку-с-ком билгитин турары ол бе?

М. МОНГУШ.

Бездэ корреспондент М. Монгуш-тун редакцияга чоруткан бо чагаа-зында кирген фактыларын хынаа-рын чалгаташ алгаш, өвүржэ чо-рурумуну мурнуу чарымында бо кездэ корреспондент редакцияга келгеш, чиктен аттестаттын бирөө-н — район эргелекчини Куулар Тү-метейнин чүрүзү. СЭКП райкомун ийги секреты Сайынны дуку-мыз Куулар Сарыг-оолда барган дээрин бугурап чугулаан.

Ол уде Куулар Сарыг-оол Мос-каа университетинче өөренип чоруу-ру-биле экеман дулаар дээш 10 клас доосканынын аттестаттын дээш өөренилге черлеринге өөренип чо-рууларын хүлөп алыр комиссияга берип каан турган.

1939 чылда төрүтүнген Куулар Тамбы-Сорнонович Сарыг-оол 1958 чылда Чаданнанын № 1 ортумак школанын өөренип кирген. 1959 чылда 10 классты дооступ үнгөшн № 237146 дугурагы бышкан бил-гитин аттестатты 1959 чылдын июль 28-те тыышкан. Чаданна шко-ланын директору болгаш башкы-лары мыла фамилияларын билдин-мес кылдыр орай шапкылап каан. Ол-ла школанын таңмазын баскан.

